

Fatih Yahya Ayaz, Prof. Dr.

1971 yılında İstanbul'da doğdu. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu (1995). Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, "Bahri Memlûkleri Döneminde Haremeyn Hizmetleri" konulu teziyle yüksek lisansını (1998); "Memlûkler Döneminde Vezirlik (1250-1517)" isimli çalışmasıyla doktorasını (2004) tamamladı. 2002 yılında Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Anabilim Dalı'na araştırma görevlisi olarak tayin edildi. Aynı fakültede 2008 yılında yardımcı doçent, 2009'da doçent, 2014'te profesör ünvanını aldı. Halen aynı fakültede öğretim üyesidir.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yayın No. 667
İSAM Yayınları 61
İlmî Araştırmalar Dizisi 32
© Her hakkı mahfuzdur.

MEMLÜKLER DÖNEMİNDE VEZİRLİK (1250-1517)

Fatih Yahya Ayaz

TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM)
tarafından yayına hazırlanmıştır.
İcadiye-Bağlarbaşı Cad. 40 Üsküdar/İstanbul
Tel. 0216. 474 0850
www.isam.org.tr yayin@isam.org.tr

Bu eser
TDV İslâm Araştırmaları Merkezi'nin (İSAM)
İkinci Klasik Dönem Projesi
kapsamında yayınlanmıştır.

Bu kitap
İSAM Yönetim Kurulu'nun 31.10.2008 gün ve
2008/31 sayılı kararıyla basılmıştır.

Birinci Basım: Ekim 2009
İkinci Basım: Ağustos 2017
ISBN 978-975-389-934-5
Kapak görseli: Sultan Hasan Camii, detay (Kahire)

Basım, Yayın ve Dağıtım

TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.
Serhat Mah. Alınteri Bulvarı 1256. Sokak No. 11
Yemimahalle/Ankara
Tel. 0312. 354 91 31 Faks. 0312. 354 91 32
bilgi@diyanetvakfiyayin.com.tr
Sertifika No. 15402

Ayaz, Fatih Yahya
Memlûkler döneminde vezirlik (1250-1517) / Fatih Yahya Ayaz. - 2. bs. - Ankara :
Türkiye Diyanet Vakfı, 2017.
262 s. ; 24 cm. - (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları ; 667. İSAM Yayınları; 61. İlmî
Araştırmalar Dizisi; 32)
Dizin ve kaynakça var.
ISBN 978-975-389-934-5

İçindekiler

ÖNSÖZ • 7

KISALTMALAR • 9

GİRİŞ • 11

I. Çalışmanın Sınırları ve Yöntemi • 11

II. Kaynak ve Araştırmalar • 13

III. Memlükler Öncesi İslâm Dünyasında Vezirlik • 26

BİRİNCİ BÖLÜM

MEMLÜK DEVLETİ'NDE VEZİRLİĞİN SAFHALARI • 33

I. Geçirdiği Safhalar • 33

A) el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un Üçüncü
Saltanatına Kadar Vezirlik (648-709 / 1250-1309) • 33

B) Çerkez Memlükleri Dönemine Kadar Vezirlik
(709-784 / 1309-1382) • 65

C) Çerkez Memlükleri Döneminde Vezirlik (784-923 /
1382-1517) • 99

II. Vezirlerin Üst Yönetimle İlişkileri • 137

A) Büyük Emirlerle İlişkileri • 137

B) Sivil İdarecilerle İlişkileri • 151

İKİNCİ BÖLÜM

VEZİRLİK MÜESSESESİ ve İŞLEYİŞİ • 161

I. Vezirlik İçin Gerekli Şartlar ve Vezirliğe Tayin • 161

A) Gerekli Şartlar • 161

B) Vezirliğe Tayin • 170

II. Vezirlik Alâmetleri • 176
A) Resmî Kıyafetleri ve Binekleri • 176
B) Lakapları, Âdet ve Merasimleri • 180
III. Vezirlerin Görev Süre, Yer ve Ücretleri • 185
A) Görev Süre ve Yerleri • 185
B) Ücretleri • 188
IV. Vezirin Görevleri • 189
V. Vezirlerin Görevlerinin Sona Ermesi ve Muhtemel Sonuçları • 213
VI. Vezirin Maiyeti ve Özel Hizmetindeki Görevliler • 218
A) Maiyeti • 218
1. Nâibü'l-vezîr ve Vezîrü's-sohbe • 219
2. Nâzîrüd-devle • 221
3. Şâddüd-devâvîn • 223
4. Müstevfi's-sohbe • 225
5. Müstevfi'd-devle • 225
6. Nâzîrü beyti'l-mâl • 226
7. Nâzîrü'l-ehrá • 226
8. Nâzîrü'l-hâsılât • 226
9. Nâzîrü'l-mevârisi'l-haşriyye • 227
10. Mukaddemü'd-devle • 228
B) Vezirlerin Özel Hizmetindeki Görevliler • 229
SONUÇ • 231
KAYNAKÇA • 237
EKLER • 247
I. Memlûkler Dönemi Sultanları • 247
A) Türk Memlûkleri Dönemi Sultanları • 247
B) Çerkez Memlûkleri Dönemi Sultanları • 248
II. Memlûkler Dönemi Vezirleri • 249
DİZİN • 253

ÖNSÖZ

Moğol istilâsını durdurarak İslâm dünyasının batısını büyük bir tehlikeden kurtaran ve bu sayede büyük bir itibar ve şöhrete sahip olan Memlûkler, Abbâsî hilâfetini Mısır'a getirmek suretiyle İslâm dünyasının nazarında dinî meşruiyetlerini de kazanmışlardı. Onların kurdukları Memlûk Devleti iki buçuk asırdan fazla tarih sahnesindeki mevcudiyetini sürdürdü. Mısır, Şam ve Hicaz gibi önemli bölgelerin hâkimiyetini elinde tutmak suretiyle İslâm tarihi boyunca kurulan en büyük devletlerden biri oldu. Günümüz tarihçileri Memlûk Devleti'nin siyasî ve askerî teşkilâtını, ağırlıklı olarak Eyyûbîler'den miras aldığı görüşündedirler. Ancak Memlûkler vezirlik hususunda farklı bir uygulamaya gitmişler, niyâbetü's-saltana (saltanat nâibliği) görevini ihdas etmek suretiyle, kendilerinden önceki İslâm devletlerinde sultandan sonraki ikinci güç sahibi olan vezirin yetkilerini oldukça sınırlandırmışlardır. Sonraki dönemlerde farklı vazifelerin ihdas edilmesiyle vezirlik bu konumunu da kaybetmiş, hatta devletin son dönemlerinde sıradan bir görev haline gelmiştir.

Abbâsîler'den itibaren müslüman devletlerde halifelik veya sultanlıktan sonraki en önemli müessese olan vezirlikte ortaya çıkan bu değişiklik, bizi bu konuyu araştırmaya ve Memlûk Devleti vezirliğinin mahiyetini ortaya çıkarmaya yönlendirdi.

Memlûkler Döneminde Vezirlik (1250-1517) adını taşıyan çalışmamız, girişle birlikte iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında önce çalışmanın sınırları ve yöntemi açıklandı. Ardından araştırmaya temel teşkil eden kaynaklar ve konu açısından taşıdıkları önem ele alındı. Daha sonra vezirliğin Memlûkler öncesi kısa bir tarihçesi verildi. "Memlûk Devleti'nde Vezirliğin Safhaları" başlığını taşıyan birinci bölüm iki kısma ayrıldı. Birinci kısımda vezirliğin geçirdiği safhalar, kronolojik sıraya riayet edilerek vezirlerin ayrı

ayrı ele alınması suretiyle ortaya konmaya çalışıldı. İkinci kısımda ise vezirlerin büyük emîrler ve sivil bürokrasiyi temsil eden önemli görevlilerle ilişkileri incelendi.

“Vezirlik Müessesesi ve İşleyişi” başlığını taşıyan ikinci bölümde vezirliğe tayin, vezirlik alâmetleri, vezirlerin görev süreleri, yerleri ve ücretleri, görevlerinin sona ermesi, vezirin görevleri ve maiyeti konuları ele alındı.

Konunun tesbiti ve hazırlık safhasında özveri ile çalışmamı takip edip yönlendiren hocam Prof. Dr. İsmail Yiğit'e teşekkürü bir görev bilirim. Çalışmamıza olan katkıları için Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Bilim Dalı'nın değerli hocaları Prof. Dr. Mustafa Fayda, Prof. Dr. Ziya Kazıcı, Prof. Dr. Cahit Baltacı, Prof. Dr. Hulûsi Yavuz, Prof. Dr. Ziya Yılmaz'ın ve İslâm Hukuku Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Vecdi Akyüz'e teşekkürlerimi sunarım. Çalışmam boyunca desteklerini esirgemeyen Doç. Dr. Ahmet Hakkı Turabi ve Dr. Abdüssamet Bakkaloğlu'na, tezin bilgisayara girilmesinde ve son tashihlerinin yapılmasında büyük emek sarfeden Yrd. Doç. Dr. Saim Yılmaz'a teşekkür ederim. Ayrıca, önemli yardımlarını gördüğüm Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi yetkililerine ve personeline, tezimin kisse-i tab'a bürünmesine emeği geçenlere teşekkürlerimi belirtmek isterim.

Fatih Yahya Ayaz
Küçükçekmece 2009